

Izvirni znanstveni članek/Article (1.01)

Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly 78 (2018) 4,1051—1073

UDK/UDC: 27-282.5:811.163.6'282(497.411)

Besedilo prejeto/Received: 06/2018; Sprejeto/Accepted: 07/2018

Domen Krvina in Andrej Lažeta

Vpliv kajkavskih molitvenikov na prvi prevod Marijinih litanij v staro knjižno prekmurščino

Povzetek: Prispevek obravnava vpliv kajkavskih molitvenikov na prvi prevod Marijinih litanij v staro knjižno prekmurščino v 2. polovici 18. stoletja, ki ga je opravil Mikloš Küzmič. Zaradi bogatega kajkavskega – zlasti cerkvenega, različnim pastoralnim potrebam namenjenega – slovstva, ki je bilo v tem prostoru prisotno že več stoletij, omenjeni vpliv ni zanemarljiv. Prehod med prekmurščino in kajkavščino sicer ni vedno jasno razviden, kar pomeni, da med neposrednim vplivom in vzporednim razvojem, ki je dal enak ali zelo podoben rezultat, pogosto ni enostavno ločevati. V analizi smo se zato opirali na sistemske jezikoslovne ugotovitve (npr. odsotnost dvoglasnika *ej* – tudi v dolgih zlogih – kot rezultat razvoja praslovanskega jata (**ě*) v kajkavščini glede na prekmurščino). Te kažejo, da je kljub očitnim povezavam med kajkavskimi prevodi in Marijinimi litanijami mogoče zagovarjati tezo, da je obravnavano Küzmičevo besedilo bližje prevodu kot ne, saj zlasti fonetična, delno pa tudi besedotvorno-skladenjska in leksikalna analiza kaže, da gre za pravi prenos iz kajkavskega v prekmurski jezikovni sistem; poleg tega je na 16 mestih prisoten polni prevod, ne pa zgolj prepis ali priredba (popravek) litanjskega besedila v kajkavskih molitvenikih.

Ključne besede: prekmurščina, kajkavščina, Mikloš Küzmič, Kniga molitvena, Marijine litanije, prevod

Abstract: **The Influence of Kajkavian Prayer Books on the First Translation of Litany of the Blessed Virgin Mary into the Old Slovenian Literary Language of Prekmurje**

The article deals with the influence of Kajkavian prayer books on the first translation of Litany of the Blessed Virgin Mary into the Old Slovenian Literary Language of Prekmurje by M. Küzmič in the second half of the 18th century. Due to the centuries-long presence of the extensive Kajkavian literature – especially the ecclesiastical, intended for various pastoral needs – the influence is not negligible. Moreover, the transition between Prekmurje Slovene dialect and Kajkavian is not always clearly evident, which in turn means that it is often not easy to distinguish between direct influence and parallel development resulting in the same or very similar linguistic phenomena. This called for the system of linguistic facts (for example, the absence of diphthong *ej* – even in long syllables – as the result of the development of the Proto-Slavic yat (**ě*) in Kajkavian with

regard to Prekmurje Slovene dialect) to be used in the analysis. Thanks to those facts it is possible to argue that Küzmič's text is closer to translation than not – despite obvious connections with the Kajkavian translations of Litany of the Blessed Virgin Mary. The analysis of the phonetic (partly also word-forming, syntactic and lexical) level in particular supports the thesis about the genuine translation from the Kajkavian to Prekmurje Slovene dialect linguistic system; in addition, a full translation, and not just a transcription or an adaptation (correction) of the Litany text in the Kajkavian prayer books, is present in 16 places.

Key words: Prekmurje Slovene dialect, Kajkavian, Mikloš Küzmič, Kniga molitvena, Litany of the Blessed Virgin Mary, translation

1. Uvod

Marijine litanije v stari knjižni prekmurščini je prvič objavil Mikloš Küzmič v *Knigi molitveni* leta 1783. Vendar so Marijine litanije v Prekmurju peli že v času katoliške obnove, vsaj od leta 1730 naprej. Uvajali so jih jezuiti na ljudskih misijonih, in sicer »v jeziku ljudstva«. (Škafar 1979) S poimenovanjem »jezik ljudstva« so sicer takrat na območju današnjega Prekmurja označevali kajkavščino. Zanimivo je, da so kajkavci sami svoj jezik imenovali »slovenski«, svojo deželo pa »slovenski rusag«; kajkavščina je bila tudi uradni sporazumevalni jezik zagrebške škofije, kamor je spodnje Prekmurje cerkvenoupravno spadalo do ustanovitve škofije v Sombotelu leta 1777. Gornje Prekmurje je medtem do leta 1777 pripadalo škofiji Győr, vendar je bilo zlasti zaradi jezika pastoralno odvisno od zagrebške škofije. (Novak 1976, 16–17) Zato je v 17. stoletju prišlo do spora med madžarsko in hrvaško frančiškansko provinco, ki sta v Murski Soboti obe želeli ustanoviti svojo postojanko. Hrvaška provinca je svojo namero utemeljevala ravno z jezikovnimi razlogi, češ da v bližini Sobote bivajoče ljudstvo govori hrvaški ali slovanski jezik. Spor se je po razsodbi győrskega škofa Jurija Széchenyija leta 1675 obrnil v prid madžarske province, a je leta 1680 frančiškanski general soboško postojanko prisodil hrvaški provinci. Tudi ko so bili ormoški frančiškani, ki so oskrbovali soboško postojanko, v nevarnosti, da jih priključijo madžarski provinci, so se branili z jezikovnimi razlogi in od grofa Nikolaja Zrinskega ter ljutomerskega trškega sveta leta 1660 pridobili pisne izjave, da v ormoški pokrajini prevladuje slovenski jezik, ki »je od madžarskega oddaljen, kakor nebo od zemlje«. (Zelko 1996, 138–140)¹

Ustanovitev škofije v Sombotelu leta 1777 je zaradi umeščeniosti tega cerkvenoupravnega središča izven kajkavskega območja in obenem pastoralne potrebe po vernikom razumljivem jeziku spodbudila intenzivnejši razvoj prekmurskega knjižnega jezika (stare knjižne prekmurščine), ki se je kljub mnogim izrazitim medsebojnim podobnostim – ki jih delno lahko pripišemo tudi opiranju na že obsto-

¹ Da pa vendarle ni šlo za en enoten jezik, med drugim priča dejstvo, da se je moral p. Arsenius Vertarics, doma iz Čakovca, leta 1785 »slovenskega« jezika naučiti, preden je nastopil službo v Murski Soboti (Smej 2005, 171).

ječe kajkavske predloge besedil – od kajkavščine vedno bolj oddaljeval. Vendarle pa prehod med prekmurščino in kajkavščino niti danes ni vedno jasno razviden, zato je jasno jezikovno mejo zanesljivo mogoče določiti šele s podrobno jezikoslovno, zlasti (razvojno)fonetično analizo. (Rigler 2001, 373–384; 413–422; Šekli 2013) Zato ne preseneča, da je denimo prvi sombotelski škof Janoš Szily, po rodu Slovak, po svojem jezikovnem občutku prebivalce turniške župnije označil za hrvaško govoreče,² čeprav je bilo področje župnije naseljeno – in to le s predniki Slovencev – že v 11. stoletju (Adamič 2011, 19).³

Na podlagi vsega navedenega se tako zastavlja vprašanje, ali so Marijine litanije iz *Knige molitvene* pravi prevod v staro knjižno prekmurščino ali zgolj prepis že obstoječih Marijinih litanij v kajkavščini ali pa prilagoditev kajkavskih litanij stari knjižni prekmurščini.

2. Izhodišča in način obravnave

Prvotno besedilo litanij, ki so ga jezuiti prinesli med Prekmurce, danes ni znano. V prispevku skušamo ugotoviti, kolikšen vpliv je imel kajkavski zapis Marijinih litanij na prvi domnevni prevod Marijinih litanij v prekmurščino. Vilko Novak, eden pomembnejših razikovalcev stare knjižne prekmurščine, recimo trdi, da je bil ta vpliv znaten: »Izrazit primer kajkavskega izvira so npr. lavretanske litanije, v katerih so sprejeli Prekmurci izraze *nevražena*, *nevtepena*, *hvale dostojna*, *odičena*, *zagovornica* itd.« (1972, 102)

Ob navedeni Novakovi izjavi moramo za pravilno razumevanje nujno upoštevati še naslednjo: »Marsikaka teh besed je sevé danes po cerkveni rabi že v Prekmurju udomačena, za nekatere je dvomno, ali niso bile že od začetka prekmurske.« (95) Izhajajoč iz te trditve lahko nadaljujemo, da gre pri besedilu Marijinih litanij do neke mere najverjetneje za vzajemni vpliv oziroma vzporedni razvoj kajkavščine in stare knjižne prekmurščine na področju cerkvenih besedil oziroma molitvenih obrazcev (do ustanovitve škofije v Sombotelu leta 1777 je zaradi umeščenosti cerkvenoupravnega središča na kajkavskem območju mogoče predpostaviti vsaj nekoliko večji vpliv kajkavščine). Kot že omenjeno, zaradi intenzivnega stika med prekmurščino in kajkavščino pogosto ni enostavno ločevati med neposrednim vplivom in vzporednim razvojem, ki je dal enak ali zelo podoben rezultat; takšna zbližanost je priredbo molitvenih besedil gotovo olajševala, hkrati pa terjala dobro poznavanje ciljnega jezika – tedanje prekmurščine oziroma za rabo v javnih (pa-

² Temu mnenju se je M. Kůzmič odločno uprl in škofu Szilyju v pismu zapisal, da se zelo motijo tisti, ki trdijo, da prekmursko ljudstvo hrvaščino razume natančno; zato tudi svojega ljudstva ne pusti »pohrvatiti« (*croatizare*). Tako je M. Kůzmič pripomogel k temu, da je škof Szily pozneje zapisal, da je jezik »Slovenske krajine« isti, kot ga govorijo na Koroškem, Štajerskem in Kranjskem, saj sega od Monoštra pa skoraj tja do zadnjih mej Kranjskega. (Smej 2005, 171)

³ Pri tem je treba opozoriti, da državne ali drugačne upravne meje, vsaj jezikoslovno gledano, še ne pomenijo jezikovnih mej oziroma se z njimi nujno ne pokrivajo (Šekli 2013, 3–4). Tako so npr. v Gorskem kotarju na Hrvaškem najmanj obmejna narečja po značilnostih, ki jih izkazujejo – zlasti (razvojno)fonetičnih –, nedvomno del slovenskega jezikovnega kontinuuma (Gostenčnik 2016; 2018; Šekli 2013, 35–39).

storalnih) besedilih stare knjižne prekmurščine. Tako molitvena besedila predstavljajo pomemben dokument za vpogled v razvoj stare knjižne prekmurščine.

Da bi bila primerjava čim bolj pregledna, je predmet raziskovanja razvrščen v razpredelnico pod točko 3 s štirimi stolpci in tremi podvrsticami v vsaki vrstici.

V prvem stolpcu tabele (Ia) je najprej naveden litanjski vzklik v latinščini, za katerega predpostavljamo, da je bil glavna referenca za prevode v prekmurščino, kajkavščino in tudi slovenščino. V drugi vrstici prvega stolpca (Ib) navajamo prevod po Belostencu (1740), ki omogoča prvovrsten vpogled v kajkavščino 17. stoletja. Pod to vrstico (Ic) pa navajamo prevod iz latinščine v današnjo knjižno slovenščino (Bradač 1955).

V drugem stolpcu so vsak v svoji vrstici vpisani litanjski vzkliki iz kajkavskih molitvenikov, in sicer: v prvi (IIa) vrstici iz kajkavskega molitvenika *Hisna knisicza* iz leta 1783 (ta molitvenik je torej izšel istega leta kot obravnavana *Kniga molitvena*); v drugi (IIb) vrstici iz kajkavskega molitvenika *Hrana nebezka* iz leta 1779 (ta je od *Knjige molitvene* 4 leta starejši); v tretji vrstici (IIc) iz kajkavskega molitvenika *Molitvene knyisicze* iz leta 1640 – avtor slednjega se je podpisal kot »jeden Pop iz Reda Jeuitanskega«, v predgovoru pa pravi, da piše v »slovenščini«; po Nikoli Serčiču (1960) gre za najstarejši kajkavski molitvenik.

V tretjem stolpcu je v prvi vrstici (IIIa) naveden litanjski vzklik v stari knjižni prekmurščini iz *Knige molitvene*. V drugi vrstici (IIIb) je naveden prevod iz stare knjižne prekmurščine v sodobno knjižno slovenščino s pomočjo Novakovega slovarja (2006). V tretji vrstici (IIIc) je iz Pleteršnikovega slovarja (2006) izpisano, ali se beseda po njegovem prišteva med prekmurske, kajkavske, slovenske ali druge izraze oziroma je označeno, če je Küzmičev prevod po Pleteršnikovem mnenju nastal pod vplivom kajkavščine. Druge oznake za besede, ki jih Pleteršnik navaja, niso upoštevane – navedeno Pleteršnikovo geslo brez opomb pomeni, da je besedo prišteval med slovenske ali pa je v njegovem slovarju sploh ni.⁴ Mestoma je upoštevan tudi Pleteršnikov prevod v nemščino (kadar niso navedeni slovenski pomeni) –, ki je potem z nemško-slovenskim slovarjem (Debenjak et al. 2005) za ugotavljanje slovenskega pomena zopet preveden v slovenščino. Zaradi lažjega razumevanja je v tretji vrstici geslu iz Pleteršnikovega slovarja ponekod dodan še ustrezní pomen iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ2 2014).

V četrtem stolpcu so v prvi (IVa) vrstici navedeni litanjski vzkliki iz kranjskega molitvenika *Luzh, inu Senza vofra s. mashe* iz leta 1785, ki ga je v nemščini napisal Marko Pohlin in ga je v kranjščino prevedel Martin Crobot (1785). V drugi vrstici

⁴ Iz Pleteršnikovega slovarja so v razpredelnici uporabljene naslednje kratice (navedene obrazložitve so Pleteršnikove): kajk. – kajkavsko narečje; »ta kratica je pripisana vsem besedam, ki so ali narodu iz ust ali iz knjig po Cafu zapisane (*Kajk.-C.*); ali v Miklošičevih knjigah omenjene, (*kajk.-Mik.*), ali se nahajajo v Valjavčevi razpravi v Radu jugosl. ak. (prim. *Valj.*)«; Št. – slov. del Štajerskega, vzhŠt. – »vzhodni del slov. Štajerskega, kar ga je od Maribora na vzhodno stran«, ogr. – ogrsko narečje in knjištvo; »ta kratica je pripisana vsem besedam, ki so ali po Cafu med narodom nabrane ali iz knjig po Cafu, Miklošiču, Valjavcu (prim. *Valj. [Rad]*) in Raiču (v narodnem koledarju Matice Slov. l. 1868) zapisane«; ogr.-Let. – M. Valjavec, Izgledi slovenskega jezika na Ogrskem (Let. 1874, 1877); SIGor. – Slovenske gorice na Štajerskem; nk. – ta kratica je zelo obširnega pomena in obsega »vse knjištvo in posebno vse časopisje novejšee dobe, kolikor ga ni s posebnimi kraticami omenjenega«.

(IVb) se navaja sodobni prevod litanjskega vzklika v *Cerkvenem molitveniku* (Slovenska liturgična komisija 2007). Današnji pomen je v tretji vrstici (IVc) po potrebi podkrepjen še s pomenom iz SSKJ v četrty vrstici.

Navedena razporeditev primerjave je ponovljena pri vseh litanjskih vzklikih, kot so navedeni v *Knigi molitveni*. Danes imajo namreč Marijine litanije več vzklikov. Nekateri vzkliki iz *Knige molitvene* v molitveniku *Hrana nebezka* manjkajo ali pa je pomešano njihovo zaporedje, ki pa je v našem zapisu prilagojeno zaporedju v *Knigi molitveni*.

Pri sistemskih jezikoslovnih ugotovitvah, predvsem (razvojno)fonetičnih, ki naj pripomorejo k čim zanesljivejšemu ločevanju med kajkavskimi in prekmurskimi jezikovnimi značilnostmi in so bile uporabljene v analizi, rezultati katere bodo prikazani v nadaljevanju, se naslanjamo zlasti na Novaka (1976, 12–18), Riglerja (2001, 373–384; 413–422), Šeklija (2013) in Toporišiča (2004, 755–764; 774–783).

3. Primerjava v razpredelnici

	I	II	III	IV	
	a	Latinsko	Hisna knisiczka (1783)	Mikloš Küzmič: Kniga molitvena (1783)	Martin Crobot: Luzh, inu Senza vofra s. mashe (1785)
	b	Ivan Belostenec: Gazonophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium (1740)	Hrana nebezka (1779)	Vilko Novak: Slovar stare knjižne prekmurščine (2006)	Cerkveni molitvenik (2006)
	c	Fran Bradač: Latinsko-slovenski slovar (1955)	Molitvene knysicze (1640)	Maks Pleteršnik: Slovensko-nemški slovar, transliterirana izdaja (2006) (Debenjak: Veliki nemško-slovenski slovar (2005))	SSKJ2 (2014)
1.	a	Sancta María	Szvéta Maria	Szvéta María	Sveta Maria
	b		Szvéta Maria		Sveta Marija
	c		Szvéta Maria		
2.	a	Sancta Dei Génatrix	Szveta Bogorodicza	Szvéta Bogá Rodiczka	Sveta Mate Boľnja
	b	Generatrix = Ro- ali poro- ditelicza Deipare = Bogorodicza	Szvéta Bogorodicza	Bogá Rodiczka ali Bogarodica = Bogorodica, Kristusova mati.	Sveta Mati Božja
	c	Génatrix, icis, f roditeljica, mati.	Szvéta Bogorodicza	bogorodica, kajk.	bogoródica knjiž. Mati božja
3.	a	Sancta Virgo víginum	Szvéta Devicz Deviczka	Szvéta Divícz Diviczka	Sveta Diviz Diviza
	b	virgo = divoyka, deviczka, deva	Szvéta Devicz Deviczka	divica = devica diviški = deviški divišstvo = devištvo	Sveta devic Devica
	c	virgo = devica	Szvéta Devicz Deviczka		
4.	a	Mater Christi	Mati Kriftufľeva	Mati Krisztuffova	Mate Kriftusova
	b		Mati Kriftufľeva		Mati Kriftusova
	c		Mati Chriftufľeva		

	I	II	III	IV	
5.	a	Mater divinae grátiae	Mati Bosje Milozti	Mati Bo'se miloscse	Mate milofte Bofhje
	b	Divinus = Bofanjki, bofij gratia = milofcha, milofjt	Mati Bosje Milozti	milošča = milost	Mati milosti Božje
	c	divínus = božji, božanski gratia = milost	Mati Bósje milozti	mílošča, vzhšt., ogr.	
6.	a	Mater puríssima	Mati najlepífa	Mati náj lepsa	Mate prezhífta
	b	purus = chjzt, jznasen	Mati najlepífa	nájlepše = najlepše; presežnik za lépi/léipi/léjpi = lep	Mati prečista
	c	purus = čist	Mati náylepfa	lep; lepši	čist = ki ima pozitivne lastnosti v etičnem, zlasti pa v moralnem pogledu; ekspr. ki je brez česa drugega.
7.	a	Mater castíssima	Mati najchizteíffa	Mati náj cfisztejsa	Mate bres usega madeífa
	b	castus = chjzt, neofzkrunyen, neutepen, zderjan	Mati najchizteíffa	csisztoszt = čistost	Mati brezmadežna
	c	castus = nrvstveno čist, zdržen, nedolžen; nesebičen; pobožen; svet.	Mati náycízfetsa	čista devica; čista vest; greha čist; čisto nedolžen	brezmádežen = ki je brez madeža, greha
8.	a	Mater inviolata	Mati nevrafena	Mati nevra'sena	Mate nadolífna
	b	involutus = neprekríjen, neofzkrunyen, neofziljen.	Mati nevrafena	ne = nikalna predpona vraziti = raniti	Mati nedolížna
	c	involutus = nepoškodovan, nedotaknjen; nedotakljiv.	Mati nevrafena	vrazim; nem. einritzen = vpraskati, vgravirati. Po SSKJ: vraziti = zastar. vrezati, vdolbsti ali prekmursko raniti.	nedolžen = 6 pomenov. Tukaj ustreza 3.: ki še ni spolno občeval
9.	a	Mater intermeráta	Mati neozkrunyena	Mati nevtepena	Mate narvezh sveta
	b	temero = szkrunim, jzmradam, v-teplyem, gerdim, pogergyjem, pohablyujem.	Mati nevtepena	něvtèpeni = neomadeževan, brezmadežen vtèpsti = omadeževati	Mati deviška
	c	temero = oskruniti, onečastiti, onesvetiti, onečastiti.	Mati nevtepena		devíški = nanašajoč se na device
10.	a	Mater amabilis	Mati Lyùblena	Mati lübléna	Mate lubefníva
	b	amabilis = lyublyen, lyubezliv, lyubni.	Mati lyublena	lübléni = ljub, ljubljen	Mati ljubezniva
	c	amabilis = ljubezniv	Mati lyublyéna		ljubeznív = ki ima, kaže do ljudi zelo naklonjen čustveni odnos; star. ljubek, privlačen; zastar. ljub, drag; ljubeznívo = prislov od ljubezniv; v povedni rabi izraža pohvalo, odobravanje.

	I	II	III	IV	
11.	a	Mater admirábilis	Mati chudna	Mati krouťo csűdna	Mate prezhudna
	b	admirábilis = chuden, prechuden, chudnovit, chudovat.	Mati chudna	króto = zelo, močno, hudo. čűden = čűden nenavaden	Mati čűdovita
	c	admirabilis = občűdovana vreden, čűdivit, diven.	Mati čűdna	krot (nem. hefting = silen silovit) ogr. krot (nem. sehr = zelo) Št. in Ogr. Čűden = čűdno bitje, čűdno lep.	čűdovit = ki zaradi izredne lepote vzbuja občűdovanje; ki se pojavlja v visoki stopnji.
12.	a	Mater Creatóris	Mati Ztvoritela	Mati fztvoritela	Mate nashega Stvarneka
	b	Creator = Sztvritel, vchinitel, roditel.	Mati Ztvoritela	Stvritel = Stvarnik	Mati Stvarnikova
	c	Creator = Stvarnik	Mati Ztvoritela	stvoritelj, ogr.- Valj. (Rad).	
13.	a	Mater Salvaóris	Mati Zvelichitela	Mati zvelicítela	Mate nashega Odreshenika
	b	Salvatóris = ozdravitelj, zvelichitel, fzpajzitel, ofzloboditelj, odreffitel, obranitelj.	Mati Zvelichitela	Zveličitel = Zveličar	Mati Odrešenikova
	c	Salvatóris = Odrešenik	Mati Zvelicítela	Zveličitelj = zveličar, ogr. Let.	
14.	a	Virgo prudentíssima	Devicza kruto chedna	Divicza náj modrejsa	Diviza narmodrejshe
	b	prudens = razumen, fzpameten, vuchen	Devicza kruto chedna	modróust = modrost	Devica najmodrejša
	c	prudens = izkušen, večč, previden, razumen, pameten.	Devicza kruto čfedna		
15.	a	Virgo veneránda	Devicza poštenya vrédna	Divicza poštenýj vréjdna	Diviza zhaftitliva
	b	venerandus = poftuvanya, postenya, chajzti vreden.	Devicza poštěnya vredna	poštěnjě = spoštovanje, čast vréjden = vreden, ki ima dobre, pozitivne lastnosti	Devica častitljiva
	c	venerandus = časti vreden, častitljiv	Devicza poftenja vrédna	poštěnjě (nem. die Ehrlichkeit = poštěnje) ogr.- Valj. (Rad).	
16.	a	Virgo praedicánda	Devicza hvále doztójna	Divica hvále dosztójna	Diviza pohvalena
	b	praedicabilis = pripovedljiv, pripovedni hvale, glajza vreden, razglajzljiv	Devicza hvále doztójna	hvála = hvala, zahvala, slavospjev sostájati se = spodobi se	Devica hvale vredna
	c	praedicabilis = slaven, hvalevreden	Devicza hvále dóztóyna	dostojen (nem. lobenswert = hvalevreden) ogr.- C	
17.	a	Virgo potens	Devicza zmofna	Divicza zmo'sna	Diviza mogožhna
	b	potens = moguch potentes = velika ali szmójzna	Devicza zmofna	zmóžen = mogočen, sposoben	Devica mogočna
	c	potens = močen, mogočen, vpliven, obvladujoč, ki ima v oblasti samega sebe	Devicza zmofna	zmožen (nem. imstande = biti sposoben / vermógend = premožen / fähig = sposoben, zmožen), ogr.-C., nk.	

	I	II	III	IV	
18.	a	Virgo clemens	Devicza milofzerdna	Divicza milosztivna	Diviza usmilena
	b	clemens = milofzrtven	Devicza milofzerdna	milostiven = milostliv, usmiljen, prizanesliv	Devica milostljiva
	c	clemens = mil, krotek, pohleven, blag, nežen, prizanesljiv, tih, miren	Devicza milofzerdna	milostiven = milostljiv	
19.	a	Virgo fidélis	Devicza verna	Divicza vórna	Diviza virna
	b	fidelis = veren	Devicza verna	vórno = zvesto	Devica verna
	c	fidelis = zvest, zvesto vdan, pošten, zanesljiv	Devicza verna		veren = ki ima versko prepričanje
20.	a	Spéculum iustítiae	Zerczalo pravice	Gledalo praviczze	Podoba te pravize
	b	speculum =zerczalo, ugledalo iustitia = pravicza	Zerczalo praviczze	gledalo = ogledalo, zrcalo pravica = pravica	Podoba pravice
	c	speculum = zrcalo, obraz iustitia = pravičnost	Zarczalo praviczze	gledalo = zrcalo, ogr.-C.	
21.	a	Sedes sapiéntiae	Ztol mudrozti	Sztolecz modrousztzi	Sedesh modrufte Bolhje
	b	sedes =jztolecz sapientiae = mudroszt, razumnooszt	Ztol Mudrozti	stòlec = stol modróust = modrost	Sedež modrosti
	c	sedes = sedež, stol, pre stol. sapiéntiae = modrost, razumnost, pametnost.	Ztol múdrozti	stolec (nem. das Stühl- chen = stolček) Št.	
22.	a	Causa nostrae laetitiae	Zrok nafte radozti	Zrok nafte radoszti	Sazhetek nashega vesela
	b	Caufa= Zròk. Nolfter = Naß. Laetitia, = Vefzelye, razvefzelenye.	Zrok nafte radozti	zròk = vzrok ràdost = radost, veselje	Začetek našega veselja
	c	causa = vzrok, povod, razlog, priložnost, pravica do česa. nostrae = naše. noster = naš. laetitia, = veselje, ra- dost.	Zrok nafse radozti	zròk (nem. die Ursache, der Grund = vzrok); za tega zroka voljo, ogr.	
23.	a	Vas spirituále	Pofzùda duhovna	Poszouda dùhovna	Posoda duhovna
	b	Vas = vafa, pojzuda vjake fele. Spiritalis = Duhovni, Duffjevni.	Pofzuda duhovna	posóuda = posoda dühòvno = duhovno, duševno	Posoda duhovna
	c	Vas = posoda, oprava. Spiritalis = navdahnjen, duhovni.	Pofzuda duhovna		
24.	a	Vas honorábile	Pofzùda poftuvana	Poszouda poftùvana	Posoda zhafty uredna
	b	honorabile = poftuvana, chafzti dofztojna.	/	poštùvati = spoštovati, častiti.	Posoda časti vredna
	c	honorabilis = časten, častitljiv, spoštovan, ugleden, spoštovanja vreden	Pofzuda poftuvána	poštovanje (nem. die Achtung = spoštovanje) kajk.-Valj. (Rad).	

	I	II	III	IV	
25.	a	Vas insigne devoti6nis	Pofzuda veliko pobofna	Poszoda vsze pobo'snoszti	Posoda use svetufte
	b	infigniter = kruto verlo, zverhu nachina, preko-redno. devotio = pobofnofzt	Pofzuda veliko pobofna	pob6žen = pobožen	Posoda vse svetosti
	c	insigniter = znatno, odlično, krasno.	Pofzuda velik6 pobofna		sv6tost = lastnost, značilnost česa, kar ima za koga zelo veliko vrednost zaradi svoje povezanosti s čim zelo cenjenim, ljubljanim. svet6st = lastnost, stanje človeka, ki je zaradi popolnosti vreden česčenja; lastnost, značilnost človeka, ki v najvišji meri obvladuje negativna nagnjenja in si prizadeva delati dobro.
26.	a	Rosa mýstica	Roša zkvovna	Rou'sa fzkrovna	Skrivnu laftopna rofha
	b	Rosa = rosfa mýstica roša = roša fzkrovnofzti	Roša zkvovna	r6uža = cvetlica, roža. skr6vnost = skrivnost	Roža skrivnostna
	c	rosa = roža mysticus = mističen	Roša zkvovna	skr6vnost = skrivnost; ogr. Valj. (Rad).	
27.	a	Turrís Davídica	Turen Davidov	Türen Dávidov	Turn Krayla Davida
	b	Turrís = turen	/	tören = stolp, zvonik	Stolp Davidov
	c	turrís = stolp, stolp v obrambo; grad, palača, visoka stavba.	Turen Davidov	türen – iz nem.	
28.	a	Turrís ebúrnea	Turen z-kozti Elefantove	Türen z-Csonte elefantove	Turn slonokofteni
	b	ebúr = zúb elefantov, elefantova kofzt	Turen z-kozti Elefantove	č6nta = kost elefántov = slonov	Stolp slonokosteni
	c	eburneus = iz slonove kosti, s slonovo kostjo okrašen.	Turen z-kozti Elefantove	č6nta (nem. der Knochen = kost), vzhšt., ogr.-C.; - iz madž.	
29.	a	Domus áurea	Hífa zlata	Hí'sa zláta	Híša flata
	b	domus = dóm, hífa, fztan, prebivališhe, kuchya áurea = zlata	Hífa zláta		Híša zlata
	c	domus = dom, híša. aureus = zlat, z zlatom okrašen, zlatotkan, pozlačen.	Hífa zláta		
30.	a	Foederis arca	Skrinya mira B6sjega	Skrinya méra Bo'sega	Skrina myru, inu sprave
	b	Foderatus = zavezan, združen, z pogodbo ali priateljstvom arca = skrinya, ladicza, arca foederis = skrinya mira ali arka od zakona.	Skrinya mira Bosjega	mir in mér -a = stanje brez vojn; stanje brez hrupa, vznemirjenj; stanje notranje ubranosti. b6ži = božji	Skrinja zaveze
	c	foederatus = zvezni arca = predalnik, skrinya, omara, zaboj.	Skrinya míra Bosjega		

	I	II	III	IV	
31.	a	lānuā caeli	Vrāta Nebēzka	Vrāta Nebeszka	Urata nebesška
	b		Vrāta Nebezka		Vrata nebeška
	c		Vrāta Nebēzka		
32.	a	Stella matutīna	Zvezda juterna	Zvezda zorjānszka	Sgudna Daniza
	b	stella = zvezda matutinus = jutranji	Zvezda Juternya	zvéjzda = zvezda zorjānski = jutranji. V zvezi zorjanska zvezda = danica	Zgodnja danica
	c	stela = zvezda, ozvezdje matutinus = jutranji	Zvézda jutérna	zorjanski; zorjanska zvezda, der Morgen- stern, ogr.-M.	
33.	a	Salus infirmorūrum	Zdravje betefneh	Zdrávje bete'snikov	Sdravje teh bolnikov
	b	salus = zdravje, fzpaŕzenye, zvelichenye infirmus = slab, mlahav, nemochen, lagoden; betefen.	Zdravje Betefneh	betežnik = bolnik	Zdravje bolnikov
	c	salus = zdravje, ozdra- vljenje. infirmus = slab, bolan, bolehen, onemogel.	Zdrávje betéfneh	betežnik (nem. der Kranke = bolnik) ogr. – Valj. (Rad). betežen (nem. krank = bolan), vzhšt. revež; tudi betežen, SIgor.	
34.	a	Refúgium peccatorūrum	Obramba Gréffneh	Obramba grejsnikov	Pervejfhalshe useh greshnekov
	b	Refugium = V-techenye pod obrambu; v-techífche. peccator = greffnik	Obramba grefsneh	obramba = varstvo, zaščita gréjšnik = grešnik	Pribežališče grešnikov
	c	refugium = pribežališče, zavetišče. peccator = grešnik	Obramba gréfsneh	obranitelj (nem. der Verteidiger =) ogr., kajk. – Valj. (Rad).	
35.	a	Consolātrix afflictōrum	Obradoŕcha nevolyneh	Trouft nevolnih	Troshtarza useh revneh
	b	conŕolatrix = razvezelitelica, vtaŕitelica, utíŕitelica, razgovoritelica. afflictus = nevoljēn	Obrádoŕcha nevolyneh	tróušť = tolažba nevōlen = ubog, pomilo- vanja vreden	Tolažnica žalostnih
	c	consolator = tolažitelj afflictus = potrť, malo- dušen, zavržen, propal.	Obradoŕcsa nevolyneh	nevoljaš = nevoljak (nem. ein armer, elen- der Mensch = revež, sirota; klavrn človek) vzhšt., ogr.-C. nevoljnják = nevoljak, kajk. – Valj. (Rad).	
36.	a	Auxílium Christianōrum	Pomoch lyúdiť kerfcheneh	Pomocsnízka Krsztseni- kov	Pomuzh useh Kersheni- kov
	b	auxiliatrix = pomočnic- za, pomozitelica christianus = kerfchenik	Pomoch lyúdiť Kerfcheneh	pomočnica = pomočnica krstšēnik = kristjan	Pomoč kristjanov
	c	auxiliator = pomočnik	Pomocs lyúdiť kerfcseneh	krščenik = kristjan, ogr.-C.	
37.	a	Regína Angelōrum	Kralycza Angelzka	Kraliczā Angyelov	Krayliza teh Angelov
	b	regina = kralycza angelus = angel	Kralycza Angelzka	àngjel = angel	Kraljica Angelov
	c	regina = kraljica angel = angel	Kralycza Angyélzka		

	I	II	III	IV	
38.	a	Regína Patriarchárum	Kralyicza Patriarzka	Kralícza Patriárkov	Krayliza teh Patriarhov
	b	Patriarcha = patriarka. perva ú Sz. Matere Czirkve za Kardinalfzkum cháfzt.	Kralyicza Patriarzka	patriárka = patriarh (samo v smislu Stare zaveze)	Kraljica očakov
	c	patriarch = patriarh	Kralyicza Patriárkzka		
39.	a	Regína Prophetárum	Kralyicza Prorokov	Kralícza Prorokov	Krayliza teh Prerokov
	b	propheta = prorok	Kralyicza Prorokov	pròrok = prerok	Kraljica prerokov
	c	propheta = prerok	Kralyicza Proručánzka	prórok (nem. der Prophet = prerok) nk.	
40.	a	Regína Apostolórum	Kralyicza Apoftolzka	Kralícza Apoftolov	Krayliza teh Apoftelnov
	b	Apostolus = Apoftol	Kralyicza Apoftolzka	apòštol = apostol	Kraljica apostolov
	c		Kralyicza Apoftolzka		
41.	a	Regína Mártyrum	Kralyicza Muchenikov	Kralícza Mantrnikov	Krayliza teh Marterne- kov
	b	martyr = muchenik / fzvedok	Kralyicza Muchenikov		Kraljica mučencev
	c	martyr = mučenec	Kralyicza Martirzka	mantrnik = martrnik martra = muka, Josch; – iz nem.	
42.	a	Regína Confessórum	Kralyicza Zpovednikov	Kralícza Szpovedníkov	Krayliza teh Spofnuvavzov
	b	confeffor = ifpovednik, koi kay poveda, ili valuje bodi zdobre volye, pitruczan po mukah.	Kralyicza Zpovednikov	spovedník = spovednik ali spoznavalec	Kraljica pričevalcev
	c	confesor = spoznavalec, izpovednik.	Kralyicza Confelsorzka		
43.	a	Regína Vírginum	Kralyicza vžeh Devicz	Kralícza vžejh Divicz	Krayliza teh Diviz
	b		Kralyicza vžeh Devicz		Kraljica devic
	c		Kralyicza Devojacska		
44.	a	Regína Sanctórum órnium	Kralyicza vžeh Szvetczev	Kralícza vžejh Szvéczov	Krayliza useh Svetnikov
	b	sanctus = fžvet,	Kralyicza vžeh Szvetczev	svétec = svetnik	Kraljica vseh svetnikov
	c	sanctus = svet	Kralyicza vžeh Szvéteh	svétec = ogr. – Let.; vsi svetci.	

Tabela 1: Primerjava različnih besedil Marijinih litanij

4. Analiza – splošno

Iz zgornje razpredelnice je že ob bežnem pregledu razvidno, da je med besedilom litanij Mikloša Küzmiča v *Knigi molitveni* in litanijskimi besedili v kajkavskih izvodih mnogo razlik – zlasti na fonetični, pa tudi besedotvorno-skladenjski in delno leksikalni ravni (drugo poimenovanje za isto predmetnost, npr. *gledalo* : *zercalo*).

Opaziti je mogoče, da sta samo dva litanijska vzklika, in sicer 1. (*Szvéta María*) ter 9. (*Mati nevtepena*),⁵ popolnoma identična ustreznima vzklikoma v kajkavskih

⁵ Jožef Klekl st. izraza *nevtepena* ni uporabljal v pomenu »deviškosti« kakor Küzmič, pač pa v pomenu »brezmadežnosti« (Kozar 1995, 107).

izvodih, pri čemer ima 1. vzklik v kajkavskem izvodu iz leta 1779 na *e* krativec (è), ne ostrivec (é) – ki najverjetneje označuje ali napet izgovor ali naglas ali tudi oboje. 9. vzklik medtem ni identičen tistemu v kajkavskem najpoznejšem izvodu iz leta 1783 (s pridevnikom *neoskrunjen*), pač pa tistemu v starejših iz leta 1779 in 1640 (s pridevnikom *nevtepen*). Ob tem je samo 11 besed iz preostalih vzklikov popolnoma identičnih tako po zapisu kot po pomenu: *mati*, *poftenya*, *hvále*, *naffe*, *elefantove*, *zláta*, *skrinya*, *vrata*, *zdrávje*, *obrámba* in *prorokov*.

4.1 Fonetična analiza

Fonetična raven zaradi svoje razmeroma visoke regularnosti, predvidljivosti in jasnosti v (diahronem) opisu glasovnega razvoja, kot ga izpričujejo tako zapisana kot govorjena besedila, izmed vseh jezikovnih ravni pri analizi zagotavlja najvišjo zanesljivost – in tudi razlike med Kúzmičevim ter kajkavskimi litanijskimi besedili so najpogostejše prav na fonetični ravni.

Najprej se na kratko ustavimo pri prikazu glasov, to je pri zapisu: Kúzmič je sicer kajkavski zapis uporabljal pogosto, vendar pa se je morda še bolj, kot to velja za kajkavski zapis, opiral na madžarski črkopis (npr. redna raba dvočrkja *cz* za glas [c] ter *sz* za [s]), kar glede na geografsko bližino in umeščenost siceršnjega in cerkvenoupravnega središča v Sombotelu na Madžarskem ni presenetljivo.⁶ Poleg tega Kúzmič redno uporablja tudi svojo kombinacijo *,s* za glas [ž], ki se v kajkavskih litanijskih besedilih označuje zlasti z *í* (*nevrafena* : *nevra'sena*), ponekod tudi *sj* (*Bosje* : *Bo'se*).⁷

Še večje razlike so opazne tedaj, ko ne gre za različne načine označevanja istih glasov, temveč za dejanske razlike v fonetičnem razvoju med kajkavščino in prekmurščino. Bistvena, na katero naj opozorimo že pred navedbo vseh razlik v fonetiki in zapisu v tabeli, je, da so se v kajkavščini vsi e-jevski glasovi, torej praslovenski **e*, **ě* (*jat*), **ę* (nosnik *e*) razvili samo v *e*, medtem ko slovenščina za **ě* (*jat*) v narečjih v stalno dolgih zlogih pogosto izkazuje dvoglasniški razvoj: *ej*, *je* (tega zadnjega prekmurščina *ne*) ipd. (Novak 1976, 13–16; Šekli 2013, 7–9; 11–13; Toporišič 2004, 760–761). Omenjeno je dobro vidno v spodnji tabeli.

	Kajkavski molitveniki	Knjiga molitvena
1	Bosje	Bo'se
2	Devicza	Divicza
3	Krifutľeva	Krisztuľfova
4	nevrafena	nevra'sena
5	Ztvoritela	ľtvoritela
6	Zvelichitela	zvelicitela
7	Vrédna	vrejdna

⁶ Podrobneje o razvoju prekmurskega črkopisa in ustreznem poimenovanju zanj: Dudás 2012.

⁷ Prekmurški črkopis je sicer temeljil tudi na tradiciji predhodnih katoliških in protestantskih piscev, ki so delovali v prekmurskem prostoru.

⁸ V vseh nadaljnjih zapisih fonetičnih razvojev znak * pomeni »rekonstruirana, neizpričana oblika«, > »se razvije v« in : v »jezik1 (kajkavščina) glede na jezik2 (prekmurščina)«.

8	Doztojna	dosztojna
9	zmoľna	zmo'sna
10	Pravice	pravice
11	Mudrozti	modrouszti
12	Radozti	radoszti
13	poľzũda	poszoda
14	roľa	rou'sa
15	Zkrovna	ľzkrovna
16	Mira	měra
17	Nebezka	nebeszka
18	Zvezda	zvejzda
19	Kralyicza	kralicza
20	Zpovednikov	szpovednikov
21	vľzeh	vľzejh
22	grěľfneh	grejsnikov
23	Szvetczev	szvėczov
24	Bogorodicza	Bogá Rodicza

Tabela 2: Fonetična in ortografska sopostavitev kajkavskih in prekmurskih litanij

Samo *e* v kajkavščini in dvoglasnik *ej* v prekmurščini na mestu praslovanskega *ě (jata) v dolgih zlogih – *vrěďbnъ, *zvězda, *vśśěh, *grěśbnъ – sta vidna v primerih 7., 18., 21. in 22. V primeru 2. v prekmurščini na mestu praslovanskega nenaglašenege *ě (jata) v prednaglasni poziciji – *ďěvica – stoji *i*; tudi ta razvoj je v prekmurščini razmeroma regularen (Benedik 1981; Logar 1981).

Primeri 11. in 13. kažeta na drugo, sicer poznejšo, razliko v fonetičnem razvoju med kajkavščino in prekmurščino: praslovanski nosnik *ǫ se je razen sprva ponekod na severozahodu v slovenščini raznosil v *o*, v kajkavščini pa najprej sicer tudi v *o* z napetim izgovorom (ǫ); pozneje se je spremenil v *u*, najverjetneje v notranjem jezikovnem razvoju – *o* z napetim izgovorom se namreč izgovarja dokaj blizu visokemu zadnjemu samoglasniku *u* (Šekli 2013, 6–7; 12, 22). Delno bi na spremembo *ǫ* v *u* morda lahko vplivali tudi sosednji čakavščina in štokavščina (11), kjer je bil razvoj praslovanskega nosnika *ǫ v *u* prvoten (6), medtem ko nekateri tak razvoj že prvotno zagovarjajo tudi za kajkavščino (13). Kakorkoli že, (poznejša) fonetična razlika med kajkavščino in prekmurščino je v primerih 11. in 13. očitna – praslovansko *mǫdr-ost > kajkavsko *mudr-ost* : prekmursko *modr-oust* in enako *posǫda > *posuda* : *posoda*. V leksemu *modrost* je razvidna tudi razlika na naglasni ravni.

Primeri 11. in 14. izkazujeta še eno fonetično razliko med kajkavščino in prekmurščino: v kajkavščini se je praslovanski *o razvil samo v *o*, medtem ko je v slovenščini v stalno dolgih zlogih, podobno kot *ě (jat), v narečjih marsikje spremenil v dvoglasnik – na (jugo)vzhodu tako v 12. in 13. stoletju v *ou* (Šekli 2013, 8–9). To pojasnjuje razliko praslovansko *mǫdr-ōst > kajkavsko *mudr-ost* : prekmursko *modr-oust* in enako pri prevzeti besedi *rōža > *roža* : *rouža*. V 23. vzkliku (*Poszo-*

uda dühovna) Küzmičevega litanjskega besedila najdemo dvoglasnik *ou* tudi na mestu praslovanskega nosnika **o*.

V primerih 3. in 23. je mogoče opaziti prisotnost sicer splošnega južnoslovanškega preglasa *o* v *e* za mehlima soglasnikoma *š* in *c* v kajkavščini in njegovo odsotnost v prekmurščini (*Kristuš-eva* : *Kristuš-ova*, *svetc-ev* : *sve(t)c-ov*). Gre za tipološko značilnost prekmurščine, je pa odsotnost tovrstnega preglasa značilna še za marsikatero drugo slovensko narečje, pa tudi za zahodnoslovanske jezike (poljščino, češčino, slovaščino). V drugem primeru je viden tudi enak razvoj nosnika *e* (**e*) v pridevniku *svet* tako v kajkavščini kot prekmurščini: **svęt* > *svet*.

V primeru 16. je pri Küzmiču viden zapis samoglasnika *i*, pri razvoju katerega med kajkavščino in prekmurščino sicer ni razlik (Šekli 2013, 10–14), z izgovorno nižjim (srednjim) samoglasnikom *e*. Toporišič (2004, 50) ta pojav sicer pripisuje zlasti kratkemu naglašeniemu *i* v sredini besede, medtem ko *i* v besedi *mir* ni kratek; vendarle Toporišič (51) navaja tudi »narečno *Merna* proti knjižnemu *Mirna*« – torej bi lahko rekli, da gre zlasti za slovenski pojav.⁹ Kot je vidno iz Tabele 1 (30. razdelek), je v Slovarju stare knjižne prekmurščine *mer* naveden kot dvojnica *k mir*.

Vilko Novak (1976, 15) trdi, da je v besedilih stare knjižne prekmurščine z znakom za dolžino samoglasnikov (´) »nehote označen tudi poudarek (akcent)«. Izhajajoč iz te trditve lahko tipično razliko med kajkavščino in prekmurščino najdemo tudi v primeru 24., kjer se sicer – lahko kot slogovna odločitev avtorja – pojavlja še besedotvorno-skladenjska razlika (zloženska v kajkavščini, samostalniška zveza z jedrom in odvisnim roditeljskim delom v prekmurščini). Slovenska – ne pa tudi splošna kajkavska – razvojna inovacija je namreč pomik naglasa v vsaj dvo-zložnih besedah na mestu praslovanskega starega cirkumfleksa v 10. oziroma 11. stoletju, npr. *mesô*, *prosô*, *okô*, *nebô*, *srcê*, *Bogâ*, *duhâ*¹⁰ (Šekli 2013, 18). Temu ustrezno imamo v Küzmičevem litanjskem besedilu *Bogá Rodica*.

Še eno potencialno fonetično razliko med kajkavščino in prekmurščino je mogoče opaziti v primeru 19. – praslovanski mehčani *l* (**l*) se je v kajkavščini razvil v *lj*, v prekmurščini pa je otrdel v srednji *l* (Benedik 1981).

Na več mestih je vidna tudi razlika v izgovornem mestu samoglasnika *u*.¹¹ V prekmurščini se tako *ü* izgovarja nekoliko bolj spredaj (v primerjavi z *u*), kar je – za razliko od kajkavskih besedil – v Küzmičevem litanjskem besedilu vidno, pri kajkavščini pa so mnenja deljena. Nekateri (Novak 1976, 16) trdijo, da tak izgovor v njej ni prisoten, drugi zaradi prenasičenosti samoglasniškega sistema s podobno izgovarjajočimi se glasovi (npr. *o* z napetim izgovorom (*o*)) je v izgovoru blizu *u*, zato naj bi slednji začel prehajati v (*ü*) na določeni razvojni stopnji trdijo nasprotno (Šekli 2013, 12–13). Poleg tega se je praslovanski **ě* v prekmurščini v položaju za v razvil v *ö* (Logar 1981), v kajkavščini pa v *e* – prim. spodaj *vörna* : *verna*. Čeprav

⁹ Nasploh v slovenščini (dolgi) *i* v položaju pred *r* zelo pogosto sovpadе z odrazom praslovanskega **ě*.

¹⁰ Znak na samoglasnikih *ô*, *ê* ne označuje širine, pač pa padajoči tonski potek (cirkumfleks) in hkrati mesto naglasa ter dolžino naglašene samoglasnika.

¹¹ Tu je izgovor približan prednjemu samoglasniku *i*, zato se *ü* imenuje tudi sprednji *u*.

torej kajkavščini odsotnosti bolj sprednjega izgovora fonema *u* ne moremo pripisati enoznačno, pa nasprotno prekmurščini njegovo prisotnost lahko, zato Küzmičeva uporaba samoglasnika *ü* predstavlja znamenje prenosa iz fonetičnega sistema kajkavščine v fonetični sistem prekmurščine.

Kajkavski molitveniki	Kniga molitvena
lyùblena	Lübléna
chudna	Csüdna
verna	Vörna
duhovna	Dühovna
poftuvana	poftüvana
turen	Türen

Tabela 2.1: *Fonetična sopostavitev kajkavskih in prekmurskih litanij (sprednji izgovor u)*

Številnost fonetičnih razlik med kajkavskimi in Küzmičevim litanijskim besedilom – pri čemer fonetične značilnosti slednjega večinoma predstavljajo tipične definicijske lastnosti slovenščine na fonetični ravni – nedvomno podpira tezo, da gre pri Küzmičevem litanjskem besedilu za prevod, torej pravi prenos iz kajkavskega v prekmurski jezikovni sistem (ki pripada slovenščini).

4.2 Besedotvorno-skladenjska analiza

Že na začetku podpoglavja naj opozorimo, da zanesljivost, s katero lahko govorimo o tipičnih razlikah med kajkavščino in prekmurščino, na besedotvorno-skladenjski ravni ni tolikšna kot na fonetični. Z drugimi besedami: ob Küzmičevem zelo verjetnem naslanjanju na obstoječe kajkavske molitvenike z besedilom v isti funkciji, kot naj bi bilo njegovo (to je litanije), si je avtor najbrž prizadeval za osebni slog, ki naj bi pokazal, da besedilo resnično prevaja – težje pa bi bilo brez analize obširnega korpusa besedil v takratni stari knjižni prekmurščini trditi, da gre v vseh spodaj navedenih primerih zagotovo za tipične besedotvorne in skladenjske značilnosti prekmurščine tedanjega časa.

	Kajkavski molitveniki	Kniga molitvena
1	Bogorodicza	Bogá Rodicza
2	Milozti	miloscse
3	najlepfa	náj lepsa
4	najchiztejfa	náj cfsiztejsa
5	veliko poboľna	vsze pobo'snoszti
6	beteľneh	bete'sníkov
7	gréľneh	grejsnikov
8	Pomoch lyùdih kerfcheneh	Pomocsnícza Krsztsenikov
9	Kralyicza Angelzka	Kralícza Angyelov
10	Kralyicza Patriarzka	Kralícza Patriárkov
11	Kralyicza Apoftolzka	Kralícza Apoftolov
12	Kralyicza Prorokov	Kralícza Prorokov

Tabela 3: *Besedotvorno-skladenjska sopostavitev kajkavskih in prekmurskih litanij*

Primer 1. smo že obravnavali kot primer 24. pri fonetični analizi. V kajkavščini nastopa zloženska iz dveh polnopomenskih delov z vmesnim medpionskim obrazilom (*Bog-o-rodica*), pri Küzmiču pa samostalniška zveza z jedrom in odvisnim delom v roditelju (*Boga* [odvisni del] *Rodica* [jedro]); tudi tu sta oba dela polnopomenska (*Bog*, *Rodica*). Podobno razliko, ki pa je celo samo v zapisu skupaj–narazen, predstavljajta primera 3. in 4. – lahko bi rekli, da gre za svojevrstno Küzmičevo »pravopisno odločitev«, primerljivo rabi kombinacije 's za glas [ž].

Večja verjetnost za tipično razliko med kajkavščino in prekmurščino je v primeru 2., kjer se v prekmurščini pojavlja a-jevska namesto i-jevske sklanjatvene paradigme s hkratno jotacijo soglasniškega sklopa *-st-* (*milost*, *-i* : *milost-ja* > *milošč-a*, *-e*); pri tem se spol samostalnika (ženski) ohranja. Samostalnik *milošča* najdemo v Slovarju stare knjižne prekmurščine (Novak 2006). Treba je sicer opozoriti, da se *grátia* po Belostencu prevaja z *milofzt* ali tudi *milofcha*, vendar pa obravnavani kajkavski molitveniki dosledno uporabljajo le samostalnik i-jevske sklanjatvene paradigme *milofzt*, medtem ko se pri Küzmiču pojavlja samostalnik a-jevske paradigme: *milofcha*.

V primeru 5. razliko predstavlja oblika zveze, ki kot prilastek opredeljuje Marijo: v kajkavščini imamo pridevniški prilastek (*pobož-n-a*), ki ga dopolnjuje prislov (*veliko*; prim. tudi sodobno štokavsko *puno*, »zelo«), v prekmurščini pri Küzmiču pa kot prilastek nastopa rodilniška zveza s samostalnikom kot jedrom in pridevniškim celostnim zaimkom *ves*, ki ga dopolnjuje (*vse pobožn-ost-i*). Tu bi lahko šlo za avtorjevo slogovno odločitev, vsekakor pa ob ohranitvi pridevniškega prilastka tega ne bi mogel dopolnjevati prislov *veliko*.

V primerih od 6. do 8. se izmenjuje posamostaljeno pridevniško (v kajkavščini) oziroma tvorjeno samostalniško izražanje (v prekmurščini) iste vsebine: *betežneh* : *betežnikov*, *grešneh* : *grešnjikov*; *ljudi krščenih* : *krščenikov*. Zadnji (8.) primer bi s sinhronega vidika slovenskega skladijskega besedotvorja (Vidovič Muha 2011) potencialno lahko dojemali kot pretvorbo, če seveda predpostavimo, da imajo *ljudje* dovolj splošen pomen, da jih lahko razumemo kot »tisti, ki« : [(*ljudje* >) tisti, ki so] krščen[-i] > krščen[-ik-i]. Prav tako v tem primeru Küzmič iz jedrnega samostalnika vse zveze (*Pomoč ljudi krščenih/krščenikov*) tvori izpeljanko *Pomoč-n-ica*. Če to mesto primerjamo z Belostencem, lahko ugotovimo, da se Küzmičeva rešitev z njim sklada, rešitev v kajkavskih molitvenikih pa ne.

Kot pretvorbo oziroma prehod iz pretvorjenega nazaj v izhodiščno stanje lahko razumemo tudi primere od 9. do 11. KDO ang(j)el[-ski] < KDO (od) angel[-ov], KDO patriar(k)[-ski] < KDO (od) patriark[-ov], KDO apostol[-ski] < KDO (od) apostol[-ov]. Razporeditev pretvorjenega glede na nepretvorjeno stanje med kajkavščino in prekmurščino se zdi tu arbitrarna in plod odločitve posameznih avtorjev, saj obe stanji v tvorbeno bogatih slovanskih jezikih in njihovih narečjih navadno obstajata vzporedno – najmanj kot možnosti, tudi če je ena pogostejša. To potrjuje tudi primer 12., ki se v Küzmičevem litanjskem besedilu ne razlikuje od tistega v kajkavskih molitvenikih: *Kral(j)ica prorokov*. Izbor nepretvorjene možnosti tu verjetno pogojuje pomenska raven, ki se ji bomo posvetili v nadaljevanju: potencialna pre-

tvorjena možnost »preroška Kraljica« bi namreč lahko pomenila ne le ne »(od) prerokov, v zvezi s preroki«, temveč – morda še bolj – »taka, ki zna prerokovati, ima sposobnost prerokovanja«.

Številnost besedotvorno-skladenjskih razlik med kajkavskimi in Küzmičevim litanjskim besedilom je v primerjavi s fonetičnimi nekoliko manjša, enako velja za zanesljivost ločevanja med kajkavščino in prekmurščino z njihovo pomočjo. Zanesljivo prekmurski je samostalnik a-jevske (*milošča*, -e) namesto i-jevske (*milost*, -i) sklanjatvene paradigme, medtem ko bi lahko bila odločitev bodisi za tvorjenko bodisi za besedno zvezo kot njeno predstopnjo (Bog[-o-]rodica : Bog[-a] Rodica, apostol[-ski] : (od) apostol[-ov]) ali pa raba posamostaljenega pridevnika oziroma samostalniške tvorjenke iz iste osnove (greš-n-eh : grejš-n-ik-ov) arbitrarna in rezultat odločitve posameznih avtorjev. Vsekakor pa je vidno Küzmičevo prizadevanje za osebni slog, ki naj bi kljub naslanjanju na že obstoječe kajkavske predloge zagotovil odmik od njih v smeri prevoda.

4.3 Leksikalna analiza

Na tej ravni je izrazitih razlik (torej drugo poimenovanje oziroma drug leksem za isto predmetnost), ki se jim bomo posvetili najprej, najmanj.

V nadaljevanju si bomo na kratko ogledali še, katerim sicer istim poimenovanjem za isto predmetnost Pleteršnikov slovar pripisuje kajkavski izvor, in koliko Küzmičevo litanjsko besedilo pri teh poimenovanjih sledi kajkavskim molitvenikom, koliko pa Belostenčevemu slovarju.

Različna poimenovanja za isto predmetnost so prikazana v spodnji tabeli.

	Kajkavski molitveniki	Kniga molitvena
1	kruto chedna	náj modreja
2	milofzerdna	milosztivna
3	Zerczalo	gledalo
4	kozti	csonte
5	juterna	zorjánszka
6	muchenikov	mantrnikov

Tabela 4: Leksikalna sopostavitev kajkavskih in prekmurskih litanij

Za Küzmičevo rešitev v primeru 1. lahko trdimo, da praktično ustreza sodobni knjižni slovenščini (*najmodrejši*). V slovenščini ista beseda kot v kajkavščini (čeden) sicer obstaja, vendar njeni pomeni »modrosti« ne obsegajo (SSKJ2 2014, s. v. »čeden«). Pri tem je treba omeniti tudi, da kajkavski molitveniki *Virgo prudentissima* prevajajo z *Deviczka kruto chedna*, čeprav Belostenec prevaja *prudens* z *razumen*, *fzepameten*, *vuchen* – torej z besedami, ki so znane tudi v slovenščini (razumen, pameten, učen) in v svoj pomenski obseg »modrost« vključujejo.

Tudi v primeru 2. je beseda – ki ima sicer pri Küzmiču pripono *-iven*, in ne *-ljiv* (*milostljiv*) – v sodobni knjižni slovenščini znana (SSKJ2 2014, s. v. »milostljiv«). Lahko rečemo, da gre za dokaj tipično slovensko besedo, medtem ko se kajkavska

beseda, ki je zloženska (*mil-o-serd-en*, prim. slovensko *mil-o-srč-en*), v pomenu »usmiljenja« pojavlja tudi v mnogih drugih slovanskih jezikih (npr. v poljščini *miłosierny*, v ruščini *miloserdnyj*). Podobno velja za primer 3., kjer sta v sodobni knjižni slovenščini besedi (*zrcalo* : *ogledalo*) sicer sinonima, vendar pa se prva pogosto pojavlja tudi v drugih slovanskih jezikih (npr. v poljščini *zwierciadło* ob sinonimu *lustro*, v ruščini *zerkalo*), druga pa ne. V primeru 5. velja ravno nasprotno: v sodobni knjižni slovenščini je v rabi ista beseda kot v kajkavščini (*jutranji*), medtem ko se v Küzmičevem litanijskem besedilu pojavlja tvorjenka iz *zore/zarje* (*zor-jan-ski*), ki ji v sodobni knjižni slovenščini po obliki ustreza pridevnik *zorni*. *Jutro* in *zora/(jutranja) zarja* pomensko sicer tvorita isto celoto, čeprav je pomen *zore/(jutranje) zarje* ožji: svetloba tik pred sončnim vzhodom (SSKJ 2 2014, s. v. »zora«).

V primeru 4. gre pri Küzmiču za izrazito prekmurski izraz, prevzet iz madžarščine (čonta) (SLA 2014, s. v. »kost«), kot ugotavlja tudi Pleteršnik; sodobna knjižna slovenščina se tu ujema z ostalimi slovanskimi jeziki (*kost*). V primeru 6. Küzmičevo besedilo izkazuje rabo tvorjenke (*mantr-n-ik*) iz osnove, prevzete iz nemščine (prek nemščine je po Pleteršniku poleg te prevzeta le še beseda *türen* (stolp), sicer izvorno iz latinske besede *turris* z istim pomenom). Beseda je kot stilno zaznamovani glagol (SSKJ2 2014, s. v. »matrati«) v sodobni slovenščini znana še danes, torej jo je kljub prevzetosti mogoče imeti za tipično slovensko. V kajkavskih molitvenikih se kot ekvivalent pojavlja splošno znana slovanska izpeljanka iz besede *muka* (*mučeničnik*), ki se kot stilno nezaznamovana uporablja tudi v sodobni knjižni slovenščini.

Oglejmo si, katerim istim poimenovanjem za isto predmetnost Pleteršnikov slovar pripisuje kajkavski (ali drugačen) izvor.

Izhajajoč iz navedb v Pleteršnikovem slovarju je mogoče vpliv kajkavščine ugotoviti samo pri treh besedah (*poštovanje*, *obranitelj*, *nevoljnjak*).¹² Kratico »ogr.«, ki pomeni slovenski jezik na Ogrskem – torej težko povsem določljivo ali prekmurščina ali kajkavščina ali (prepleteno) oboje oziroma skupno obema –, Pleteršnik pripisuje 13 besedam (*krot* (v pomenu »silen, silovit«), *Stvoritelj*, *Zveličitelj*, *poštenjè*, *dostojen*, *zmožen*, *gledalo*, *zròk*, *skróvnost*, *zorjanski*, *betežnik*, *krščenik* in *svétec*), kratico kajk. in ogr. – torej presek med samo kajkavskim in najverjetneje skupnim kajkavsko-prekmurskim – pa samo eni (*obranitelj*). Štirim besedam Pleteršnikov slovar pridaja hkrati oznaki »vzhšt. in ogr.« – torej presek med najverjetneje skupnim kajkavsko-prekmurskim in vzhodnoštajerskim – (*milosča*, *kroto* (v pomenu »zelo«), *čonta*, *nevoljaš*). Preostalih besed iz Küzmičevega besedila *Marijinih litanij* Pleteršnikov slovar ali ne vsebuje ali pa jih razume kot slovenske besede in pri njih geografskega izvora ne označuje.

Zanimivo je tudi, da Pleteršnik 9 kajkavskih izrazov, ki jih najdemo v Belostencu, opredeljuje kot štajerske ali prekmurske – to kaže, da prehod med močno sorodnimi, vsaj delno tudi prepletenimi jezikovnimi sistemi na tem območju (Šekli 2013, 8; 11; 24–35) ni vedno jasno razviden, zato med neposrednim vplivom in

¹² Kajkavščini Pleteršnik pripisuje še zloženko *Bogorodica*, vendar tu Küzmič dosledno uporablja nepretvorjeno besednozvezno obliko *Bogá Rodicza*.

vzporednim razvojem, ki je dal enak ali zelo podoben rezultat, pogosto ni enostavno ločevati. Na to smo opozarjali že v uvodu.

Za konec leksikalne analize sledi še primerjava rešitev (za prevod latinske predloge) med Belostencem in kajkavskimi molitveniki ter Küzmičem, ki se je najverjetneje opiral na vse naštetu.

Kajkavski molitveniki *Mater inviolata* prevajajo z *Mati nevrafena*, čeprav Belostenec prevaja *inviolatus* z *neprekrffen*, *neofzkrunyen*, *neofzilyen*. *Vraziti* sicer Pletešnik razume kot slovenski izraz za *vpraskati*, *gravirati*. Po SSKJ *vraziti* starinsko pomeni prav to, prekmursko pa *raniti*.

*Mater intemeráta*¹³ starejša kajkavska molitvenika prevajata z *Mati nevtepena*, čeprav Belostenec *temero* prevaja z *szkrunim*, *szmradim*, *vteplyem*, *gerdim*, *po-gergyjem*, *pohablyujem* in *castus*¹⁴ z *neutepen*. Napako sicer odpravlja kajkavski izvod iz leta 1783, jo je pa vendarle zaneslo v Küzmičevo *Knigo molitveno*. Jožef Klekl st. je kasneje *nevtepen* uporabljal v pomenu »brezmadežen«¹⁵ ali »brezmadežno spočetje«, kar daje slutiti, da tako poimenovanje kot njegov pomen ne v kajkavščini ne v prekmurščini nista bila povsem stabilna – gibljeta se med pomenoma »deviški« in »brezmadežen«.

Sedes kajkavski molitveniki prevajajo s *ztol*, čeprav Belostenec prevaja isto besedo s *ztolec*; Küzmič se drži slednjega. To je ob že omenjeni Küzmičevi rešitvi *Pomocsnicza Krsztsenikov* in ne *Pomoch lyùdih kerfcheneh*, kot je v kajkavskih molitvenikih, za *Auxilium Christianórum* tudi edino mesto, kjer bi lahko sklepali, da je Küzmič kajkavsko predlogo popravil tako, da se sklada z Belostencem.

Popolnoma pa od prevoda po Belostencu odstopa tako kajkavski kot tudi Küzmičev prevod besedne zveze *Consolátrix afflictórum*. Kajkavski molitveniki jo prevajajo z *Obradoŝcha nevolyneh*, Küzmič pa z *Trouft nevolnih*,¹⁶ čeprav Belostenec prevaja *consolátrix* z *razvezfzelitelicza*, *vtafitelicza*, *utiffitelicza*, *razgovoritelicza*. Prav tako v obeh primerih od Belostenca odstopa prevod *Virgo praedicánda*: v kajkavskih molitvenikih se pojavlja *Devicza hvále doztojna*, pri Küzmiču – izvzemši fonetično razliko v razvoju praslovanskega *ě v prednaglasni poziciji – enako *Divica hvále dosztojna*. Belostenec prevaja *praedicábilis* s *pripovedlyiv*, *pripovedni hvale*, *glafza vreden*, *razglafzlyiv*.

Omeniti moramo tudi Küzmičevo uporabo izraza *kruto* v 11. vzkliku, čeprav ga v kajkavskih molitvenikih na tem mestu ni. Ga pa zato v 14. vzkliku, ko je v kajkavščini zapisan kot *kruto*, prevaja z *náj* – namesto elativnega stopnjevanja z *zelo* (*kruto*), je Küzmič izbral priponsko stopnjevanje pridevnika: *-(ej)ši*, *náj-* *-(ej)ši*.

Küzmičeve rešitve torej od prevoda po Belostencu odstopajo pri devetih vzklikih, v dveh primerih pa se z njim ujemajo – in to tedaj, ko se kajkavski prevod ne.

¹³ Zdaj prevajamo *Mati deviška*.

¹⁴ *Mater castíssima* : *Mati brezmadežna*.

¹⁵ *Immaculata*.

¹⁶ Če se za trenutek vrnemo k fonetični ravni, v tem primeru zopet vidimo dvoglasniški razvoj (*oy*) dolgega *o v prekmurščini, in to v prevzeti besedi (iz nemščine).

Če primerjamo Küzmičevo litanjsko besedilo še s kranjskim Crobatovim, lahko ugotovimo, da v nasprotju z njim kazalnega zaimka *ta* v funkciji določnega člena pred samostalniki (12., 13., 33., 34., 35., 36., 37., 38., 39., 41., 42. in 43. vzklik) Küzmič ne uporablja; izjema je uporaba celostnega zaimka *ves* v 44. vzkliku – vendar je to pogojeno z latinskim izvornikom (*Regina Sanctorum ómnium*). Razmeroma pogosto uporabo kazalnega zaimka pred samostalniki v kranjščini že od Trubarja dalje je mogoče razlagati zlasti z vplivom nemščine, kjer je v nasprotju s slovanskimi jeziki raba določnega ali nedoločnega člena obvezna – podobno kot v slovanskih jeziki izbor vida pri glagolu. V zvezi z odsotnostjo kazalnega zaimka v funkciji določnega člena pred samostalniki pri Küzmiču je pomenljiva Toporišičeva navedba (2004, 775), da je bila »nemščina /... / dolgo dobo za vsa naša narečja (še najmanj za prekmurščino) tudi jezik uprave in oblasti, posvetne in duhovne.«.

Vse (kajkavske in Küzmičeva) rešitve pri prevodu *Foéderis arca* ohranjajo pomen »skrinja božjega miru«, Crobat pa k temu dodaja še *inu sprave*. Ta pomenska sestavina je v današnjem bolj dobesednem prevodu *skrinja zaveze* povsem izgubljena.

Za leksikalno raven Küzmičevega litanjskega besedila velja podobno kot za besedotvorno-skladenjsko: čeprav v primerjavi s fonetično ravni o tipičnih prekmurskih (oziroma celo definicijskih splošnoslovenskih) prvinah ne moremo govoriti s tolikšno zanesljivostjo, vendarle kar nekaj rešitev izkazuje tipične slovenske značilnosti. Pri glede na kajkavske drugačnih poimenovanih gre za besede, kot so npr. *najmodrejša*, *gledalo*, *milostivna* in iz nemščine prevzeta (navzoča tudi v Crobatovem kranjskem besedilu) *mantrnik*, ki se v stilno zaznamovanem glagolu *matrati (se)* ohranja tudi v sodobni slovenščini. Tipično prekmurska (ne splošnoslovenska) pa je iz madžarščine prevzeta beseda čonta za *kost*. Pri večini besed je sicer njihovo pripadnost ali samo kajkavščini ali samo prekmurščini težko določiti, zato se zdi smiselno govoriti o presečni množici med obema; pri nekaterih besedah gre po Pleteršniku celo za presek med najverjetnje skupnim kajkavsko-prekmurskim ter zlasti vzhodnoštajerskim besedjem, kar kaže, da – vsaj na tedanji razvojni stopnji¹⁷ – prehod med prekmurščino, delno pa tudi vzhodno štajerščino, in kajkavščino na tem (panonskem) območju ni vedno jasno razviden. To glede na visoko stopnjo sorodnosti omenjenih jezikovnih sistemov ni presenetljivo, če pomislimo npr. že na današnjo bližino med slovenščino in štokavščino kot hrvaškimi, bošnjaškimi in srbskim knjižnim jezikom – pri čemer je štokavščina od slovenščine vendarle oddaljena bolj kot njeni neposredni narečni sosedi kajkavščina, delno pa tudi čakavščina.

¹⁷ Za današnje stanje v prekmurskem narečju: Kumin Horvat 2008; 2010.

5. Zaključek

Rezultati jeziko(slo)vne analize, zlasti na fonetični, delno pa tudi besedotvorno-skladenjski in leksikalni ravni – krajši povzetek bistvenih ugotovitev se nahaja ob koncu analize vsake posamezne ravni zgoraj – kažejo, da je kljub očitnim povezavam s kajkavskimi prevodi Marijinih litanij mogoče zagovarjati tezo, da je obravnavano Küzmičevo besedilo bližje prevodu kot ne, saj gre najmanj na fonetični ravni (posebej izrazito denimo pri razvoju praslovanskega *ě ter cirkumflektiranega *o in nosnika *ǫ, kjer v prekmurščini v dolgih zlogih stoji dvoglasnik *ej* oziroma *ou*, v kajkavščini pa samo *e* oziroma *o* (pri *ǫ *u*), npr. **zvězda* > *zvezda* : *zvezda* oziroma **rōža* > *rouža* : *roža*, **posōda* > *posouđa* : *posuda*) zanesljivo za pravi prenos iz kajkavskega v prekmurski jezikovni sistem.

Povezava med Küzmičevim in kajkavskimi litanijskimi besedili, pa tudi Belostenčevimi prevodi ustreznega latinskega besedja v kajkavščino, je sicer nedvomna, in to tudi na ravni povsem konkretnih posameznih rešitev. Vendarle pa poleg očitnih (zlasti fonetičnih) sprememb, ki so bile ob prenosu iz kajkavskega v prekmurski jezikovni sistem neizogibne, ne kaže prezreti niti avtorjevega prizadevanja za osebni slog v številnih odločitvah na besedotvorni (npr. raba samostalniških tvorjenk namesto posamostaljenih pridevnikov tipa *betež-n-ik* : *betež-n-i* ali pa nasprotno besednih zvez – predstopenj tvorjenk namesto slednjih, npr. *Kraljica apostol[-ov]* : *Kraljica apostol[-ska]*), delno pa tudi leksikalni ravni. Tudi takšno prizadevanje je Küzmičevo besedilo približalo pravemu prevodu. Poleg tega je na 16 mestih prisoten polni prevod, ne pa zgolj prepis ali priredba (popravek; navadno po Belostencu) litanijskega besedila v kajkavskih molitvenikih.

Na leksikalni ravni sicer velja še enkrat opozoriti, da je pri večini besed njihovo pripadnost ali samo kajkavščini ali samo prekmurščini težko določiti, zato se zdi smiselno govoriti o presečni množici med obema. Pri nekaterih besedah gre po Pleteršniku celo za presek med najverjetneje skupnim kajkavsko-prekmurskim ter vzhodnoštajerskim besedjem, kar kaže da prehod med prekmurščino, delno pa tudi vzhodno štajersčino, in kajkavščino na tem (panonskem) območju ni vedno jasno razviden.

Pri prenosu Marijinih litanij za *Knjigo molitveno* iz kajkavskega v prekmurski jezikovni sistem je Küzmiču glavno referenco najverjetneje predstavljala govorica prebivalcev tedanje Slovenske krajine, med katerimi je živel. S tega vidika bi bilo na osnovi analize ustreznega korpusa, če je le mogoče istih besedil (to je istih del) v kajkavščini in tedanji prekmurščini, smiselno medsebojne vplive tedanje kajkavščine in stare knjižne prekmurščine proučiti še podrobneje – med drugim z raziskovanjem vpliva prekmurščine na kajkavščino in ne le obratno,¹⁸ pa tudi s proučitvijo potencialnega skupnega razvoja najmanj v cerkvenoupravnem smislu funkcionalno združene prekmurščine in kajkavščine.

¹⁸ Tudi zato, da bi tako še jasneje pokazali, da prekmurščina nikakor ni le skupek nemškega, madžarskega in kajkavskega jezika, kot je po izkušnjah enega od avtorjev (A. L.) še vedno prepričan marsikateri Prekmurec, ampak da je kot sicer slovensko narečje (z več definicijskimi slovenskimi (razvojnjo)fonetičnimi značilnostmi) v svojem jezikovnem razvoju vzajemno plemenitila svoje sosede. Tako bi še bolj izstopilo dejstvo, da so prekmurski avtorji tudi pri poimenovanju svojega jezika izhajali iz starocerkenoslovanske tradicije, saj so svoj jezik imenovali »stari slovenski jezik«; niso preprosto sprejeli kajkavščine, ki je bila le nadomestni jezik, ampak živo govorjeno prekmurščino in jo povzdignili v knjižno normo. (Jesenšek 2005, 74)

Kratici

SLA – Slovenski lingvistični atlas 1. 2014.

SSKJ2 – Slovar slovenskega knjižnega jezika. 2014.

Reference

Viri

Belosteneč, Ivan. 1740. *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatium aerarium*. Zagreb. s.n.

Bradač, Fran. 1955. *Latinsko-slovenski slovar*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Crobat, Martin. 1785. *Luzh, inu Senza vofra s. mashe*. Ljubljana: s.n.

Debenjak, Doris, Božidar Debenjak in Primož Debenjak. 2005. *Veliki nemško-slovenski slovar*. Ljubljana: DZS.

Hisna knisicza. 1783. Zagreb: Trattner.

Hrana nebezka. 1779. Zagreb: s.n.

Küzmič, Mikloš. 1783. *Kniga molitvena*. Sopron: s.n.

Molitvene knysicze. 1640. Požun [Bratislava]: s.n.

Novak, Vilko. 2006. *Slovar stare knjižne prekmurščine*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Pleteršnik, Maks. 2006. *Slovensko-nemški slovar – transliterirana izdaja*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. 2014. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. Fran: Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=%2A> (pridobljeno 31. 5. 2018).

Slovenska liturgična komisija. 2007. *Cerkveni molitvenik*. Ljubljana: Družina.

Slovenski lingvistični atlas 1. 2014. Fran: Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=204&View=1&Query=%2A> (pridobljeno 31. 5. 2018).

Druge reference

Adamič, Janja. 2011. Prva sombotelska kanonična vizitacija turniške župnije leta 1778. V: *Varošanci – prekmurski meščani*, 18–22. Ur. Boštjan Zajšek. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Benedik, Francka. 1981. Gomilice (OLA 21). V: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, 179–182. Ur. Pavle Ivić. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Dudás, Előd. 2012. Primerjalni zgodovinski razvoj prekmurskega črkopisa. *Jezikoslovni zapiski* 18, št. 2:149–165.

Gostenčnik, Januška. 2018. *Krajevni govori ob Čabranki in zgornji Kolpi*. Ljubljana: ZRC SAZU.

— — —. 2016. Krajevni govori od Babnega Polja do Bosljive Loke. *Slavistična revija* 64, št. 3:341–363.

Jesenšek, Marko. 2005. Zgodovinska dinamika prekmurskega jezika. V: *Prekmurska narečna slovstvena ustvarjalnost*, 69–80. Ur. Jože Vugrinec. Murska Sobota: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija Petanjci.

Kozar, Alojzij. 1995. Vpliv Marijinega lista na prekmurskega človeka. V: *Kleklav simpozij*, 107–114. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba.

Kumin Horvat, Mojca. 2010. Izoglose v prekmurskem narečju: regionalna geolingvistika. *Slavia Centralis* 3, št. 2:87–108.

— — —. 2008. Narečna podoba Prekmurja (po gradivu za Slovenski lingvistični atlas). V: *Življenje in delo Jožefa Borovnjaka*, 235–256. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Filozofska fakulteta.

Logar, Tine. 1981. Gornji Senik (Felsőszőlőnk; OLA 149). V: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, 213–218. Ur. Pavle Ivić. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

Novak, Vilko. 1976. *Izbor prekmurskega slovstva*. Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov.

— — —. 1972. Kajkavske prvine v prekmurski knjigi 18. stoletja. *Slavistična revija* 20, št. 1:95–102.

Rigler, Jakob. 2001. *Zbrani spisi*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Sertič, Nikola. 1960. Hrvatski kajkavski molitvenici. Hrani Univerzitetna knjižnica Maribor. Tipkopis.

Smej, Jožef. 2005. Jezik Knige molitvene 1783 Mikloša Küzmiča v primerjavi z jezikom rokopiisa lačske. V: *Prekmurska narečna slovstvena ustvarjalnost*, 168–185. Ur. Jože Vugrinec. Murska Sobota: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija Petanjci.

- Šekli, Matej.** 2013. Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja. *Slovenski jezik – Slovene linguistic studies* 9:3–53.
- Škafer, Ivan.** 1979. Jezuitski misijoni v krajini med Muro in Rabo za časa katoliške obnove 1609–1730. *Acta ecclesiastica Sloveniae* 1:171–187.
- Toporišič, Jože.** 2004. *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Vidovič Muha, Ada.** 2011. *Slovensko skladenjsko besedotvorje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Zelko, Ivan.** 1996. Murska Sobota kot sedež arhidakonata in cerkvenoupravna pripadnost Prekmurja v srednjem veku. V: *Zgodovina Prekmurja*, 117–123. Ur. Vilko Novak. Murska Sobota: Pomurska založba.